

О.О. Рибчук,
ад'юнкт,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ВНЗ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено узагальненню досвіду організації перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ у системі післядипломної освіти в провідних країнах світу – США, Англії, Німеччині, Франції та Японії. Здійснено порівняльний аналіз поглядів на розв'язання окресленої проблеми за кордоном та у вітчизняній педагогічній практиці. Досліджені інноваційні підходи та альтернативні організаційні форми, що використовуються для підвищення кваліфікації викладачів у системі післядипломної освіти у цих країнах. Визначені ключові суб'єкти, у тому числі різні структури усередині і поза системою освіти, які беруть участь у розвитку фахової компетентності педагогічних працівників. Встановлено провідні ідеї та шляхи формування програм підготовки викладачів у системі післядипломної освіти, а також особливості й умови їх реалізації.

Ключові слова: підготовка, підвищення кваліфікації, викладачі, система післядипломної освіти, компетентність, досвід.

Постановка проблеми. Важливим завданням системи військової освіти України залишається підготовка викладачів для військових ВНЗ. Успішному професійному зростанню військових викладачів, розвитку їхньої фахової компетентності сприятиме вивчення та врахування зарубіжного досвіду підготовки викладачів ВНЗ у системі післядипломної освіти. Сучасні тенденції розвитку педагогічної освіти і сфери професійної педагогічної діяльності, практична потреба їхньої модернізації, прагнення інтегруватися до світового освітнього простору ставлять на порядок денний нові вимоги до рівня організації підготовки викладачів ВНЗ у системі післядипломної освіти. Досвід ефективної реалізації розвитку фахової компетентності викладачів ВНЗ нагромаджено у багатьох зарубіжних країнах, що й обумовлює актуальність його дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемі підготовки та підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ у системі післядипломної освіти у своїх працях приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні вчені: В. Андрущенко, І. Зязюн,

В. Кремень, О. Чалий, О. Чорна та ін. Організація підготовки викладачів ВНЗ у системі післядипломної освіти розглядалася у науково-дослідній роботі – «Обґрунтування перспективної системи підготовки та підвищення кваліфікації наукових і науково-педагогічних працівників для Збройних Сил України» [1].

Мета статті. На основі аналізу зарубіжного досвіду підготовки та підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ у системі післядипломної освіти з'ясувати ключові організаційні форми, підходи до формування програм підготовки викладачів у системі післядипломної освіти, особливості й умови їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. У США федеральним урядом здійснюється активна цілеспрямована освітня політика щодо професійного розвитку викладачів ВНЗ: забезпечується належне нормативно-правове регулювання цього процесу; розроблено національні стандарти професійного розвитку, які визначають зміст, контекст і процес його реалізації.

Федеральний уряд США здійснює освітню політику, головним пріоритетом якої є забезпечення професійного розвитку педагогічних працівників, готових до ефективної діяльності в умовах динамічних змін освітньої системи. Особливостями професійного розвитку американських педагогів є активне впровадження альтернативних форм і програм навчання, які передбачають гнучкість умов їх професійного зростання, забезпечують їхні індивідуальні потреби, сприяють неперервному професійному розвитку та відповідають реаліям педагогічної практики вищої школи [2, с. 60].

Нормативною основою професійного розвитку педагогів є національні стандарти, які визначають його зміст, види та форми, які були розроблені Американською національною радою з розвитку персоналу США (National Staff Development Council) у 2001 р. [3, с. 103].

У США існують різні форми підвищення кваліфікації викладачів: денні, вечірні, заочні; суботні та недільні курси, які працюють при консультаційних фірмах і наукових центрах. Програми навчання можуть бути як теоретичного, так і практичного спрямування. Багато американських ВНЗ координують

діяльність так званих «літніх шкіл» інтенсивної підготовки тривалістю від 1–2 тижнів до 3-х місяців [4].

Аналіз стандартів професійного розвитку педагогів дає змогу визначити зміст цього процесу. Встановлено, що він охоплює проблеми якості викладання; прозорості освіти; об'єктивності оцінювання; тісної співпраці учасників освітнього процесу; розвиток знань соціального середовища у навчальному процесі; створення можливостей для вивчення основних механізмів залучення громадськості до роботи навчального закладу з метою покращення освітнього процесу [3, с. 104].

У США виокремлюють різні види професійного розвитку педагогів: традиційний і стандартизований. Традиційний професійний розвиток – це «розвиток за місцем роботи». Стандартизований професійний розвиток передбачає його реалізацію на основі встановлених стандартів і враховує реальні потреби повсякденної педагогічної діяльності викладачів [5]. Професійний розвиток педагогів реалізується за допомогою різноманітних форм. Найбільш поширеними формами професійного розвитку є: науково-практичні дослідження, складання письмових звітів про педагогічну діяльність, ведення педагогічного щоденника, який є засобом професійного самоаналізу.

В США широко використовується форми професійного розвитку викладачів, які передбачають рефлексію викладача над своєю педагогічною діяльністю, осмислення змін, експериментів та інновацій, які можна реалізовувати у ньому.

У США особливе зацікавлення викликає інноваційна колегіальна форма професійного розвитку – супервізія. Завдання супервізії: допомагати викладачам освоїти нову посаду чи місце роботи; здійснювати інтенсивне спостереження за діяльністю тих педагогів, які мають недоліки у виконанні своїх обов'язків; оцінювати ефективність педагогічної діяльності колег. Серед інноваційних колегіальних форм професійного розвитку викладачів особливе зацікавлення викликає каскадна форма, суть якої полягає у проходженні кількома досвідченими педагогами широкомасштабної програми професійного

розвитку, в процесі якої вони отримують професійну підготовку з конкретної навчальної дисципліни чи теми.

На прикладі досвіду підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ в Англії, О. Чорна наголошує, що у цій країні велику увагу приділяють добору на викладацьку діяльність через запроваджене обов'язкове тестування на професійну придатність.

В умовах децентралізованої системи управління освітою в Англії, удосконаленням педагогічної компетентності викладачів ВНЗ займаються на всіх рівнях: національному, регіональному та місцевому. Розрізняють «внутрішні» та «зовнішні» джерела підвищення кваліфікації педагогів. До внутрішніх джерел належать заходи, які плануються і організуються школою та безпосередньо педагогом, а до зовнішніх – різноманітні курси в навчальних центрах при міських і регіональних управліннях освіти, університетах, вищих педагогічних навчальних закладах, а також проведення консультацій [6].

Суто національним надбанням англійського досвіду слід вважати так звану «систему підготовки», до складу якої входять різні недержавні організації, місцеві адміністрації, професійні асоціації, видавництва, що підтримують і сприяють розвитку педагогічної освіти в країні, зокрема, удосконаленню педагогічної компетентності.

В Англії система післядипломної освіти педагогів концентрується на двох напрямках: а) удосконалення здобутих умінь і навичок; б) оволодіння новими знаннями, формування нових умінь і навичок.

Вибір методів викладання залежить від мети конкретного курсу післядипломної освіти або перепідготовки, їхня типологія включає як загальноприйняті педагогічні форми, види (наприклад, лекції, групові дискусії і дистанційне навчання), так і спеціальні методи, які можна віднести до окремої методики.

Значну увагу професійному розвитку викладачів ВНЗ приділяють у Німеччині. Відповідно до Конституції цієї країни правом верховенства у сфері культурної політики, яка включає в себе й освіту, володіють федеральні землі.

Тому розробка законодавства, створення освітніх систем і управління ними є, головним чином, сферою компетенції і відповідальності окремих федеральних земель. Це стосується і системи професійного розвитку викладачів ВНЗ [7].

Сучасна система професійного розвитку педагогів у всіх землях Німеччини має багато рівнів. У системі підвищення кваліфікації і професійного розвитку педагогів цієї країни чітко відслідковуються чотири рівні організації: міжземельний, земельний, регіональний і внутрішньовузівський.

Міжземельний рівень є найбільш глобальним рівнем підвищення професійної майстерності педагогів, який охоплює своїми заходами викладачів ВНЗ багатьох федеральних земель, а інколи і всієї країни. На цьому рівні здійснюються програми міжнародного обміну досвідом, організовуються спільні заходи Земельних Інститутів: навчальні поїздки по Німеччині та інших країнах, заочне навчання та інше.

Система професійного розвитку викладачів ВНЗ на земельному рівні включає в себе, зазвичай, систему роботи, направлену на підвищення фахового рівня викладачів на території однієї із федеральних земель і часто ототожнюється із роботою Земельного Інституту підвищення кваліфікації педагогів, хоча зміст діяльності цих інститутів не обмежується заходами професійного розвитку на земельному рівні.

Система професійного розвитку викладачів ВНЗ на регіональному рівні включає в себе курси підвищення кваліфікації у ВНЗ, різноманітні курси, семінари, конференції. До їх проведення в Німеччині існує система вимог: заняття мають бути короткотерміновими; вони мають проводитися недалеко від місця проживання і праці педагогів; на них мають розглядатися проблеми, які особливо актуальні для викладачів ВНЗ цього регіону; зміст занять має плануватися з врахуванням побажань самих слухачів і допомагати вирішувати їм конкретні проблеми та труднощі, що мають місце в їх практичній діяльності.

На четвертому рівні об'єктом організації системи професійного розвитку викладачів ВНЗ і безпосереднім місцем її реалізації є безпосередньо ВНЗ та його педагоги. У сучасній Німеччині цей рівень є найбільш поширеним.

Земельні міністерства вбачають у цій формі професійного розвитку педагогів можливість перетворити їх з «інструмента» в «рушійну силу» реформ освіти в цій країні.

На внутрішньовузівському рівні найбільшого поширення набули такі форми професійного розвитку викладачів: наради; засідання, присвячені аналізу питань певної навчальної дисципліни; засідання, на яких розглядаються педагогічні проблеми; відвідування занять; наукові дослідження; гуртки; форуми і педагогічні наради. Кожна із вище названих форм роботи має свої особливості і переваги. Так, наприклад, наради в вишах Німеччини, як форма професійного розвитку на внутрішньому рівні, проводяться тоді, коли виникає потреба ознайомити педагогів з державними документами в галузі освіти, з директивами стосовно змін в навчальних програмах, обговорити нові технології навчання [7].

Особливостями розвитку системи перепідготовки педагогічних кадрів в сучасній Німеччині в контексті неперервної освіти є: педагогічна супервізія як інноваційна форма підвищення кваліфікації викладачів (персоніфікація, тобто облік індивідуальних особливостей професійно-особистісного розвитку; консультування педагогів; створення психологічно комфортних умов для суб'єктів професійної діяльності; діагностування і вирішення професійних конфліктів; сприяння в розвитку і саморозвитку, як самої організації, так і окремих її працівників; формування додаткових компетентностей у рамках компенсуючої освіти і дистанційна форма підвищення кваліфікації педагогічних кадрів).

У сучасних умовах система професійного розвитку викладачів ВНЗ спрямована на оволодіння ними сучасними новітніми технологіями навчального процесу, що в значній мірі зумовлене тотальною комп'ютеризацією сучасної Німеччини. При цьому акцент робиться на обов'язковому оволодінні кожним педагогом інтерактивними технологіями і використанні їх в освітньому процесі.

У Франції існує розгалужена мережа наукових освітніх закладів, на відміну від багатьох інших західних держав, де наукові дослідження зосереджується переважно на кафедрах університетів. У Франції вони здійснюються, як правило, у державних науково-дослідних установах. До них належать: Міжнародний центр педагогічних досліджень, Французький центр технічних засобів навчання, Центр аудіовізуальних засобів при Вищій школі, а також науково-педагогічні підрозділи університетів під назвою «Науково-дослідні об'єднання педагогічної науки», а також педагогічні, соціологічні, психологічні лабораторії чи інститути при університетах, що здійснюють фундаментальні розробки у сфері освіти.

Крім вказаних центрів, існує низка державних закладів, які тією чи іншою мірою дотичні до проблем освіти, зокрема, Центр соціологічних досліджень, Національний інститут демографічних досліджень. Головним науково-педагогічним центром Франції є Національний Інститут Педагогічних досліджень, підпорядкований Міністерству Національної освіти. У Франції існує Комітет наукової оцінки досліджень в освіті, працюють Академічні заклади післядипломної підготовки та Університетські інститути підготовки.

Ознайомитись з передовими методами навчання та інформаційно-комунікативними технологіями у Франції можна у Центрах педагогічної документації – установах з інформаційними, технологічними і методичними ресурсами, які швидко реагують на зміни у суспільстві та педагогічній сфері. Головним завданням таких Центрів є забезпечення інформаційними та технологічними ресурсами користувачів, розповсюдження ефективних педагогічних технологій, видавнича діяльність [8].

Уряд і місцева влада Японії докладають багато зусиль для здійснення заходів щодо створення і розвитку цілісної системи професійної компетентності педагогів. Ці заходи спрямовані на об'єднання навчальних закладів різних типів, які належать до системи неперервної освіти. З одного боку, влада забезпечує взаємодію та координацію громадських програм і програм у галузі освіти, професійного навчання з іншими програмами, що

належать до неперервної освіти, з другого – створює механізм для отримання інформації про можливості навчання, а також забезпечення консультаційних послуг завдяки використанню комп'ютерної інформаційної мережі.

Висновки. Системи післядипломної освіти в різних країнах постійно зазнають змін, трансформуються відповідно до нових завдань, що постають перед ними з урахуванням їх зростаючої ролі у розвитку сучасного суспільства. Відзначається тенденція до збільшення і урізноманітнення суб'єктів, що організовують та проводять перепідготовку викладачів у системі післядипломної освіти, організовуються різні структури усередині і поза системою освіти. Зростає варіативність в організаційних формах та підходах, змісті і процесі підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ у системі післядипломної освіти.

Слід відзначити, що спільним для систем післядипломної підготовки викладачів ВНЗ у зазначених країнах є те, що післядипломна освіта здобувається як у формальній, так і у неформальній та інформальній формах. У практиці цих країн спостерігається тенденція до зменшення формалізованого підходу, коли викладачів ВНЗ зобов'язують проходити курси підвищення кваліфікації з певною періодичністю без врахування їхнього фахового рівня та особистісних потреб щодо самовдосконалення, проте відзначається надання переваги індивідуальному, диференційованому підходу, коли враховується участь викладачів в інноваційних проектах, дослідницькій роботі, неформальних освітніх заходах (різноманітні курси, майстер-класи, практикуми тощо).

Особливої уваги та подальшого дослідження заслуговують інноваційні форми організації підвищення педагогічної кваліфікації, що набули широкого застосування у провідних країнах світу, а саме: у США – супервізія та каскадна форма; в Англії – дистанційні форми навчання; у Німеччині – педагогічна супервізія, педагогічні гуртки, форуми і педагогічні наради; у Франції – долучення педагогів до педагогічних досліджень, фундаментальних розробок у сфері освіти.

Список використаних джерел

1. Звіт про НДР шифр “Підготовка-В” (заклучний) / Національний університет оборони України імені Івана Черняховського. – К. : НУОУ, 2016. – 121 с.
2. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології: навч. посіб. / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак. – К.: Просвіта, 2000. – 368 с.
3. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога / Р. В. Овчарова. – М.: Сфера, 2001. – 480 с.
4. Колеснікова О. В. Соціальна, соціально-педагогічна і психологічна робота в школі / О. В. Колеснікова. – Харків: ТОВ “Славена”, 2010. – 136 с.
5. Eraut A. M. Developing professional knowledge within a client – centered orientation. In Guskey T. Huberman M. (Eds.). New paradigms and practices in Professional development / A. M. Eraut. – New York: Teachers College Press. – 1995. – с. 625.
6. Чорна О. Сучасні тенденції підготовки та підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ (на прикладі відповідного досвіду Великої Британії) / О. Чорна // Наукові записки Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 88. – С. 273–276.
7. Die besten Hochschulen in Deutschland // Stern. – 2001. – Heft 17. – S. 57–68.
8. Платонова Н. М. Дидактика социального образования: особенности обучения социальной работе / Н. М. Платонова. – СПб: С-Петербургский ун-т, 2001. – 168 с.

INTERNATIONAL PRACTICES OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS LECTURERS PREPARATION IN POSTGRADUATE EDUCATION SYSTEM

The article is concerned with the generalization of higher educational institutions lecturers retraining and in-service education experience in postgraduate education systems of the advanced counties – USA, Great Britain, Germany, France and Japan. Comparison study of approaches to the mentioned problem solving abroad and in national pedagogical practice is conducted. Innovative approaches and alternative organizational forms used for lecturers in-service education in postgraduate education system of these countries are investigated. Key subjects, including different structures inside and outside the system of education, which are taking part in the lecturers professional competence development, are defined. Governing ideas and ways of forming the lecturers development programs in the system of postgraduate education, as well as special aspects and conditions of realization of these programs are defined.

Key words: preparation, in-service education, lecturers, postgraduate education system, competence, experience.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ПОДГОТОВКИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВУЗОВ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена обобщению опыта организации переподготовки и повышения квалификации преподавателей вузов в системе последиplomного образования в ведущих странах мира – США, Англии, Германии, Франции и Японии. Проведен сравнительный анализ взглядов на решение обозначенной проблемы за рубежом и в отечественной педагогической практике. Исследованы инновационные подходы и альтернативные организационные формы, которые используются для повышения квалификации преподавателей в системе последиplomного образования в этих странах. Определены

ключевые субъекты, в том числе различные структуры внутри и вне системы образования, участвующие в развитии специальной компетентности педагогических работников. Установлено ведущие идеи и пути формирования программ подготовки преподавателей в системе последиplomного образования, а также особенности и условия их реализации.

Ключевые слова: подготовка, повышение квалификации, преподаватели, система последиplomного образования, компетентность, опыт.